5. Roep om Duitse eenwording

'Oktoberrevoluties hebben altijd in november plaats,' staat op een muur in de Goethestrasse in Leipzig. De revolutionaire volksopstand voor vrijheid en democratie, die zijn voorlopig hoogtepunt vond in de opening van de Muur op 9 november, begon hier om de hoek in de Nikolaikirche. Om de andere hoek, op de Karl-Marx-Platz, begon elf dagen later wellicht de echte revolutie in de DDR, de 'Duitse revolutie'. Hier werd diverse malen onder donderend applaus in de microfoon geroepen: 'Wij zijn het volk. Wij eisen hereniging!' Hier scandeerde het grootste deel van de honderd- à honderdvijftigduizend demonstranten: 'Deutschland, einig Vaterland.' Hier kon je op vele tientallen van de honderden spandoeken naast deze twee leuzen ook nog: 'Markteconomie in plaats van planeconomie,' 'Mercedes, koop onze Saksisch-Duitse motorenfabriek.' Hier werd met de Westduitse vlag gezwaaid. Hier kreeg de Westduitse spreekster het grootste applaus, alleen omdat ze Westduitse was.

'We zijn nu allemaal over de grens geweest,' zegt een dakdekker die er al maanden elke maandag bij is geweest en al die maandagen instemde met de roep om een 'beter socialisme'. 'We waren waanzinnig van vreugde, maar we zijn verbitterd teruggekeerd. Nu weten we pas wat voor zootje het hier is en dat het, met wat voor socialisme ook, hier altijd een zootje zal blijven.'

De Leipzigers zijn geradicaliseerd. De massa was vanavond vervuld van rauwe, compromisloze gevoelens van haat en vastbeslotenheid. De spreker van Neues Forum die zich tegen een snelle hereniging uitsprak werd weggehoond, de populisten werden luid toegejuicht. Zij eisten een referendum over de hereniging, afschaffing van de communistische districtsgrenzen en herstel van de Länder-grenzen en vooral

van het prestatieprincipe op het werk: 'De Duitse arbeider is de beste ter wereld. En zie hoe we aan de grond zitten dank zij het socialisme. Wij willen geen nieuw socialisme. Wij zijn geen proefkonijnen!' Honecker en Mittag, zo werd vastgesteld, zijn misdadigers, er moeten koppen rollen als we voorwaarts willen, en dit was ook op menig plakkaat geschreven of verbeeld: Wilhelm, Adolf, Walter, Erich. Of: een foto van Honecker in een gevangenisklofje. Of: een karikatuur van Honecker en Krenz, volgegeten aan een overladen tafel tegenover een vermagerd mannetje dat toekijkt: 'Mit dem Fressen jetzt Schluss, weil jetzt der Andere essen muss.'

Het is een succesvol onderdeel in de 'volkse' fase van de revolutie: de bespotting van de oude machthebbers en de onthulling van hun rijkdom en decadentie. Hier heette het dat Margot Honecker eens per maand naar de kapper ging in Parijs en één maal per week naar de juwelier in Zwitserland, dat daar een miljoen dollar in goud ligt opgeslagen voor de SED-top die bovendien een eiland in de Caribische Zee zou hebben gekocht. Hun rekeningen moeten worden geblokkeerd, zo was een van de eisen die vanaf de trappen van het Operagebouw werden geroepen. De kracht van deze geruchten en fantasieën is dat er een kern van waarheid in zit. De partijleiding woont in een ommuurde elitewijk in Wandlitz omringd door, zo vertellen nu bouwvakkers graag en gedetailleerd, Italiaans marmer en gouden deurkrukken. 'Als ze de muur om Wandlitz zouden afbreken, zou de helft van de DDR-burgers die nu naar het Westen reist, daar gaan kijken. En dan zou het met het socialisme in één dag uit zijn,' zegt een demonstrant. En zo denkt menigeen in de DDR.

Ook partijleider Krenz zelf. Hij is midden in de nacht uit Wandlitz naar een gewone bungalow in de niet-ommuurde elitewijk Pankow verhuisd. Hij liet zich daar gisteren, 19 november, filmen en interviewen, lachend met zijn kleinkind op schoot. Maar de kringen om zijn ogen worden zwarter en zwarter en hij maakt de indruk dat hij er zelf ook al niet meer in gelooft dat deze late en doorzichtige Gorbatsjov-imitatie hem nog lang in het zadel zal houden. Hij is het initiatief kwijt, als hij het ooit heeft gehad. Na het gesprek tussen hem, premier Modrow en Kohls afgezant Rudolf Seiters in Berlijn deed Modrow het woord, Krenz keek vanuit zijn inktpotjes

toe en verklaarde dat het volk soeverein is, en dat 'dus elke beslissing een soevereine beslissing van de DDR is.'

Het 'volk' in Leipzig heeft vanavond laten horen hoe hier de belangrijkste beslissing zou kunnen uitvallen. En dat is geen toeval. Dat Leipzig de 'hoofdstad van de oppositie' is, is misschien terug te voeren op de afkeer van de Saksen jegens de Pruisen en omgekeerd, op de traditie van handelsstad, op de sterke arbeidersklasse. Maar voor de haat jegens Berlijn zijn enkele, deels net onthulde, cijfers voldoende. De gemiddelde Leipziger gaat volgens milieuactivisten bijna tien jaar eerder dood dan de gemiddelde DDR-burger als gevolg van vooral de milieuvervuiling en de slechte huisvesting. Jaarlijks daalt 200 ton kolenstof en ander gif uit de fabrieken op de achthonderduizend inwoners neer. Het water van de Pleisse heeft zelfs tijdens de strengste winters nog een temperatuur van 15 tot 20 graden. Het aantal nieuwbouwhuizen is twee keer zo laag als het aantal huizen dat door verwaarlozing in elkaar stort. Hele wijken zien eruit als een stad na de oorlog, en in de nieuwe flats worden allereerst de mensen ondergebracht die worden getransporteerd uit de dorpen die door de bruinkoolgravers van de kaart werden geveegd.

Hoe radicaal vele Leipzigers zijn geworden door deze wurging van hun stad, en door de corruptie van de inmiddels vervangen stadsbestuurders, bleek al voor 7 oktober. Toen weigerden de benzinestations automobilisten uit Berlijn brandstof te geven met de opmerking dat ze daar in de hoofdstad eerst maar eens moesten gaan demonstreren tegen het regime.

De vraag is welke rol de kerkleiders, helden tegen wil en dank, nog kunnen spelen. In de Nikolaikirche was het vanavond wel vol, maar toch waren er tal van open plaatsen. Dominee Führer las een smeekbede om vrijwilligers voor van de ziekenhuizen, preekte over Kaïn en Abel, dat wil zeggen over de SED en de DDR-burgers, en riep op tot geweldloosheid. Maar er klonken geen kreten van bijval zoals nog slechts enkele weken geleden. De kerk is niet langer de enige plaats waar de mensen hun opgekropte gevoelens kunnen uiten. De kerken in Leipzig lijken te beseffen dat ze meer moeten doen om hun invloed op het 'volk in opstand' te behouden en de acties in vreedzame banen te geleiden. Führer kondigde aan

op 3 december een menselijke keten, verlicht door fakkels, te organiseren langs de hele F9: van hier naar de grensstad Zittau.

De nieuwe oppositiegroepen als Neues Forum, Demokratischer Aufbruch en Demokratie Jetzt zijn al evenzeer in een moeilijke situatie beland. Ze willen alle drie het beste van het socialisme in de DDR behouden. Maar op de vraag wat dat is, is het ook in Leipzig lange tijd stil. Louise Schramm van Neues Forum zegt: 'Het zelfbewustzijn van de vrouwen in de DDR bijvoorbeeld.' Collega Jochen Mässig: 'Er mag geen speculatie in huizen komen.' En sinds de oppositie tot de ontdekking is gekomen dat het aantal kerncentrales wel uitgebreid moet worden om een einde te maken aan de verwoestende bruinkoolmijnbouw, is het ook niet meer zo gemakkelijk zichzelf het groene etiket op te plakken. 'Er moet nog heel wat bestudeerd worden, daarom willen we pas in de herfst van volgend jaar verkiezingen'', zegt Neues Forum-medewerker Gerd Jahns, een, zoals hij zegt, 'invalide gepeste' onderwijzer van 57 jaar. 'Het verkiezingsprogramma moet van gewapend beton zijn als het ware. Zodat de tegenstanders er niet zomaar gaten in kunnen schieten.'

Maar Neues Forum heeft geen papier, geen kopieermachine, geen telefoons, laat staan geld om de basisdemocratie gestalte te geven en tegelijkertijd een stevige aanhang te veroveren. En dan dat kunstje dat het stadsbestuur ons flikte, zegt Jahns. Voor de eerste legale demonstratie, afgelopen zaterdag, zegde het toe voor de geluidsapparatuur te zorgen: 'Gisteren kregen we de rekening, 15 000 Mark!' Daarom verkopen kunstenaars nu eigen werk ten bate van het goede politieke doel.

Intussen ontwikkelt zich, ook in Leipzig, een politiek palet dat vrijwel identiek is aan dat in de Bondsrepubliek. Zo gaan Neues Forum-leden naar een congres van de Grünen in Saarbrücken en trachten de CDU, LDPD en SDP rechtstreekse hulp te krijgen van de zusterpartijen aan de overkant van de grens. Alleen de SED in Leipzig is nogal eenzaam geworden. De nieuwe districtsleider, dr. Roland Wötzel: 'Als de SED niet echt radicaal verandert, moet voor ons hier de vraag zijn of we niet een nieuwe partij moeten oprichten, echt socialistisch en echt ecologisch.'

De radicale demonstranten op de Karl-Marx-Platz willen een referendum over de hereniging. De gematigden willen de onafhankelijkheid bewaren en een coalitieregering, met of zonder SED. 'Wat is het verschil?' vraagt een inmiddels sceptisch geworden toeschouwer, 'Weimar ligt hier niet zover vandaan.'

Uit Leipzig rij ik een paar dagen later door het mistige landschap terug naar Berlijn. De grenscontroles zijn er verscherpt om een einde te maken aan de grootscheepse smokkel van DDR-Marken en gesubsidieerde goederen naar het Westen. Een Pool moet eenenveertig pakjes boter afgeven, een Oostduitser blijkt in zijn dubbel gevoerde regenjas 25 000 Ostmarken te hebben verstopt, die hij had gespaard omdat hij in de DDR niets de moeite van het kopen waard vond. Met deze impopulaire maatregelen wil premier Modrow, zoals hij zegt, voorkomen dat 'de DDR een land wordt van speculanten en smokkelaars.'

De nu legale oppositiegroepering Neues Forum en, zo lijkt het, een deel van de bevolking reageren positief op deze maatregelen om een 'uitverkoop' van de DDR te verhinderen. Voor de DDR-burgers betekent het wel dat ze voortaan bij hun bezoek aan het Westen aan harde valuta alleen nog kunnen beschikken over het eenmalige begroetingsgeld van 100 D-Mark waarmee de Bondsrepubliek hen verwelkomt, en over de 15 D-Mark die ze eens per jaar bij de Oostduitse spaarbanken kunnen ontvangen in ruil voor 15 Ostmark. Voor hun verblijf in het buitenland, een 'grondrecht van de mensen', zoals partijleider Krenz het nu noemt, zullen de Oostduitsers dus afhankelijk zijn van de vrijgevigheid van hun gastheren of gastvrouwen.

De verscherpte grensbewaking, de reisbeperking voor de Polen en de invoering van legitimatieplicht in de warenhuizen zijn urgent geworden nu het bezoek van Kohls minister Seiters aan Oost-Berlijn niet het gewenste resultaat heeft opgeleverd. Oost-Berlijn wees de voorwaarden voor een gemeenschappelijk deviezenfonds van de hand. Die voorwaarden waren de afschaffing van de Zwangsumtausch voor Westberlijners die de DDR bezoeken, versoepeling van de reismogelijkheden voor Westduitsers in het algemeen, een eigen bijdrage van de DDR in het fonds en verdergaande demo-

cratisering en economische liberalisatie. *Neues Deutschland*: 'Bonn wil pas helpen als de DDR de "sociale markteconomie" heeft overgenomen en de grenzen definitief heeft afgeschaft. Dit rabiate plan heeft niets met hulp te maken. Kohls concept is de vorming van een Duitse eenheidsstaat.'

Het besluit van het Politbüro van de SED om een Ronde-Tafelconferentie te houden met alle partijen en 'andere politieke krachten in het land' moet worden toegeschreven aan de groeiende druk van de almaar groter en talrijker wordende demonstraties en het besef dat ook de oppositie de DDR wil behouden.

Aan die ronde tafel zullen de voorstellen besproken moeten worden voor een nieuwe kieswet, de wijziging van de grondwet en voor democratische, vrije en geheime verkiezingen. De SED heeft door het dramatische en riskante besluit de grenzen te openen niet alleen op korte termijn zelf wat lucht gekregen. Zij heeft tegelijkertijd de intellectuele en 'groene' oppositie – die uitblinkt door een hoge moraal, een hoog politiek bewustzijn, weidse toekomstillusies en een afkeer van machtsdenken – met grote problemen opgezadeld, en met dit aanbod doet ze dat opnieuw. Hoe moeten zij al deze partijbonzen nu beoordelen, al deze Wendehälse die zich nu presenteren als burgemeesters in oorlogstijd die aanbleven om erger te voorkomen en eigenlijk al jaren in stilte louter goede dingen deden voor het volk? Zelfs bij de beoordeling van de afgezette topleiders zal er een dilemma optreden. Een snel proces, waar het volk om roept, zal een politiek proces worden. Voor een democratisch proces zijn geen onafhankelijke rechters beschikbaar. Voorts zouden ze alleen volgens de oude, door henzelf gemaakte wetten kunnen worden berecht, en het is maar de vraag of zij volgens die wetten veel verkeerd hebben gedaan.

Niemand weet precies wie die Hans Modrow is, maar hij geniet al een brede populariteit. Bekend is dat hij een echte functionariscarrière achter de rug heeft. Arbeiderszoon uit Jasenitz, district Ückermünde, in Neubrandenburg, FDJ-secretaris, studie in Moskou, Volkskammerlid, propagandachef van de SED-afdeling Berlijn en later van het Centraal Comité. En sinds 1973 districtsleider in Dresden. De mensen

die je in Dresden vraagt wie Modrow is, weten alleen dat hij in een gewone flat woont, zelf in de rij staat voor de Kaufhalle, af en toe langs de Elbe jogt en dat hij zich veel moeite heeft getroost om de Semperoper te restaureren. Of deze eenvoudige levensstijl te maken heeft met zijn volkse solidariteit of met zijn Pruisische afkomst is onduidelijk. Zijn openlijk geuite afkeer van de koopzucht die zijn landgenoten in West-Duitsland aan de dag leggen, duidt eerder op het laatste. Hij heeft zichzelf eens omschreven als een 'Pommerse dikhuid'.

De oppositie vraagt zich nu af of ze met deze 'goede man uit Dresden' om de tafel moet gaan zitten. Voor de oppositie bestaat het gevaar te versplinteren in alle mogelijke groepjes die over alle mogelijke thema's en onderwerpjes een conceptverkiezingsprogram willen opstellen om een echt, serieus alternatief te zijn.

Wat de massa denkt blijft voorlopig moeilijk te doorgronden. Daarvoor is de roes nog te groot. De man die het Altdeutsches Stammhaus aan de Kurfürstendamm kwam binnenstiefelen en direct zijn verhaal begon, is geen maatstaf, maar toch. In zijn dorp bij Magdeburg tilde hij, zei hij, zakken aardappels omhoog, op een wagen of een vliering – dat ging in zijn opwinding over zijn eerste bezoek aan West-Berlijn verloren – maar hij moest ze tillen zo hoog als zijn armen reikten, en dat veertig uur per week voor 500 Mark in de maand. Waarop hij zou stemmen? Op Neues Forum? Op de SED? Op de nieuwe SDP, op de Ost-CDU misschien? 'Ja,' antwoordde hij, 'CSU, Franz Josef Strauss. Jammer dat hij dood is.' Dit soort uitlatingen, en de voorstellen om een presidentieel systeem in te stellen, doen het ergste vermoeden voor de SED, en voor de rol die Egon Krenz, die ook 'voorzitter van de staatsraad' is, nog kan vervullen. Elke dag wordt er verder aan de poten van zijn stoel gezaagd en daarom doet hij wanhopige pogingen de verloren gegane band met de arbeidersklasse te herstellen. Hij verscheen daarom dezer dagen al om zes uur bij de fabriek Bergmann-Borsig en wel, zoals de televisie nadrukkelijk liet zien, met een eenvoudige blauwe Lada.

De televisie doet ook moeite de volksmythe van de luxe van Wandlitz te ontzenuwen. Zo vertoonde de *Aktuelle Ka-*

mera een reportage over dit 'Hollywood van de DDR', deze nederzetting in het bos, twaalf kilometer ten noorden van Berlijn langs de weg naar Prenzlau. Hier woonden tot de Wende alle leden en kandidaat-leden van het Politbüro achter een hoge muur, met militairen voor en achter de blauw-zwarte metalen toegangspoort. Wandlitz ontstond in de Koude Oorlog. Na de volksopstand in Hongarije in 1956 achtte het regime-Ulbricht het raadzaam zich hier terug te trekken achter 2400 meter muur en hek. De camera's zoemden in op de tweeverdiepingshuizen van enkele Politbüroleden. Dat van Gerhard Schürer bijvoorbeeld, met negen kamers het grootste huis. Maar hij had dan ook zeven kinderen, werd erbij vermeld. Vroeger woonde hier Walter Ulbricht, wiens inbouwmeubelen nog steeds in gebruik waren. Schürer vertelde dat hij van zijn maandinkomen (4250 Mark exclusief Politbürotoeslag) 485 Mark huur betaalde. En net als Krenz wilde ook hij graag verhuizen. Het was er eigenlijk nooit gezellig geweest, zei mevrouw Schürer. Ze had nog nooit een ander huis vanbinnen gezien, en ze wilden 'eindelijk ook weleens horen waar de mensen op straat nu eigenlijk over praten.'

Buiten, in de koude verlatenheid, stuitte de camera op Kurt Hager. Hij heeft zijn opmerking dat de DDR toch geen nieuw behangetje hoeft te nemen als de buurman dat doet politiek niet overleefd, en maakte hier nu, verbitterd en eenzaam, een wandelingetje met zijn vrouw. Hij wilde het, desgevraagd, nog wel sterker zeggen dan Schürers echtgenote. 'Het is allemaal een hetze tegen de SED.' Hij had zijn verblijf hier tussen de sparren altijd als gevangenschap ervaren, zei hij. 'In 1933 werd ik voor het eerst in het concentratiekamp gevoerd. In 1936 zat ik in gevangenschap in Zwitserland. In 1937 in Frankrijk. In 1939 en 1940 in Engeland. En nu leef ik hier, noodzakelijkerwijs weer in een interneringskamp. Alle antifascisten leven hier.'

Oost-Duitsland is een land van paradoxen, dat blijkt maar weer eens. De antifascisten die dit deel van de natie wilden heropvoeden tot goede, socialistische Duitsers en daartoe het hele land tot gevangenkamp maakten, zitten nu zelf opgesloten achter de 2,10 meter hoge muur. En de eenzaamheid neemt toe naarmate meer kameraden hals over kop verhuizen om zich niet langer te compromitteren. Veel van de

drientwintig huizen staan leeg. Nu wonen hier alleen nog Erich Honecker, Günther Mittag, Kurt Hager, Erich Mielke, Willi Stoph en nog enkele zondebokken van het socialisme. In de binnenste 'service-ring' bevinden zich het ziekenhuis, de kapsalon, de wasserij, de kleermakerij en de onderkomens van de tuinlieden. Het solarium, de sauna en het zwembad, alles functioneert nog, al is er niemand te bekennen. De watertemperatuur is nog steeds 29 graden. Maar het aanbod in de supermarkt is al neerwaarts bijgesteld, zo vertelt de verkoopster. Het is nu het gewone Intershop-assortiment, en de grand cru's zijn door wijnen van een minder soort vervangen. Na de aangekondigde berechting van Honecker en zijn kameraden van het eerste uur zal Wandlitz, zo is nu officieus meegedeeld, een sanatorium voor het gewone volk worden. Het oude adagium luidde: met het Duitse wezen de wereld genezen. De nieuwe variant lijkt meer van toepassing: door volks te wezen wil de DDR-top zichzelf genezen.